

УДК 338.43.02

DOI: 10.24144/2078-1431.2021.2(27).154-160

Вікторія Готра,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки і підприємництва

Аліна Ковач,

аспірантка

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті розглянуто міжнародний досвід розвитку сільських територій. Особливу увагу приділено вивченню концепції інституційного та організаційно-економічного розвитку зазначених територій України на основі використання досвіду країн-членів ЄС, США та Канади. Кооперацію визначено як один із стратегічних напрямів розвитку українського села та узагальнено необхідні умови для розвитку сільських територій в Україні.

Ключові слова: сільські території, стратегія, розвиток, кооперація, державна підтримка, інфраструктура, регіональна політика.

The article considers the international experience of rural development. The purpose of this study is to study the development policy of foreign countries and the interpretation of their methods for application in the Ukrainian realities of economic regulation and rural development. A systematic approach to the study of economic phenomena, a monographic method, a dialectical method of cognition to the action of economic laws and a method of abstraction are used. The national rural development policy must be built on a scientific basis and the experience of developed countries is proved. Particular attention is paid to the study of concepts of institutional and organizational and economic development of rural areas of Ukraine to use the experience of EU member states, the United States and Canada. In the EU, the main areas for rural development are concentrated under the Common Agricultural Policy (CAP), and are as follows: the formation of a just society, democratization of governance, rural development, scientific and technological development, environmental security and national health. In the United States, the main measures and areas of support are not allocated to individual programs, but are part of the policy as a whole. Cooperation is defined as one of the strategic directions of development of the Ukrainian village. The conclusion is, that the cooperative operation in the conditions of the formed multidimensional changes in the social order in the countryside is an effective means of stimulating commodity producers, improvement of the status and types of provision of various nonagricultural services. The agricultural servicing cooperatives, It turned out, can become full participants in market relations, freely compete with intermediary structures, gived quality services to commodity producers and rural population. The necessary conditions for the development of rural areas in Ukraine are summarized.

Key words: rural areas, strategy, development, cooperation, state support, infrastructure, regional policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний стан розвитку регіонів України характеризується великою диспропорцією та збільшенням концентрації економічної активності міст. Відсутня чітко сформульована система управління сільськими територіями, що призводить до погіршення якості життя населення. Крім того, стан інфраструктурного забезпечення є незадовільним, а рівень доходів стрімко знижується. Також використовуються застарілі механізми щодо взаємовідносин між регіонами та їх центрами, що показує рівень недосконалості системи їх організації. Спостерігається зменшення уваги до розвитку сільських територій. Ця ситуація вимагає розроблення нової та ефективної моделі, яка б базувалася на найуспішніших зарубіжних практиках і була сконцентрована на вирішенні нагальних проблем громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління розвитком сільських територій та їх теоретичне обґрунтування висвітлено в наукових роботах зарубіжних і вітчизняних вчених, таких, як: Кудіш І.М., Грищенко І.М., Дегтярєва І.О., Попова О.Л., Торосян Г.А. та інші.

Наразі їй досі залишається багато невирішених питань з цієї проблематики, тому необхідним є дослідження процесів, що відбуваються в українському селі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є вивчення досвіду у сфері політики розвитку сільських територій зарубіжних країн та інтерпретація методів щодо можливостей їх застосування в українських реаліях, спрямованих на ефективне економічне регулювання розвитку сільських територій. У статті використано системний підхід до вивчення економічних явищ, метод пізнання щодо дії економічних законів, монографічний метод, діалектичний метод та метод абстрагування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світовій науковій літературі термін «сільський розвиток» розглядався як система позитивних змін, що підтримується певними політичними рішеннями. Це поняття включає в себе сільськогосподарський, людський, соціальний та економічний розвиток, сприяння розширенню підприємництва, розвиток сільської інфраструктури, раціональне управління навколишнім природним середовищем, диверсифікацію виробництва, сфери послуг, промисловості з переробки сільської продукції. Ресурсний потенціал економічно розвинених країн дозволяє ефективно протистояти дестабілізуючим факторам внутрішніх загроз, які пов'язані із стагнацією соціально-економічного розвитку сільських територій.

У розвинених країнах світу концептуальні засади формування науково-методичних підходів до сільського розвитку базувалися на тому, що досліджуваний розвиток - це міждисциплінарний процес, який вимагає адаптації до соціальної структури суспільства та людської поведінки. Розвиток сільських територій може здійснюватись на сталій основі лише за умов, якщо він буде пристосований до природно-ресурсного потенціалу регіону. Важлива роль відводиться також процесам політичного партнерства, яке є невід'ємною складовою частиною кожної сільської політики

розвитку. В наш час вагоме місце відводиться дослідженню того, як можна змінити сільську місцевість завдяки новітнім технологічним досягненням, таким, як використання біотехнологій, телекомунікацій або мережі Інтернет [1, 344-345].

Досвід європейських країн свідчить, що основними принципами політики розвитку сільських територій з початку ХХ століття була підтримка виробництва та бізнесу загалом. Відтак основна увага приділялась розвитку диверсифікації виробництва та інфраструктури села, в чому і досягли значних успіхів країни ЄС. Наразі ці країни переглянули свої цілі, і основну увагу зосереджено на підвищенні якості життя населення в цілому [6, с. 400].

Незважаючи на достатнє субсидіювання та дотування в країнах Європейського Союзу, більшість фермерів стверджують, що життя в селах не стає легшим, тому сільськогосподарське виробництво втрачає свої позиції в бізнесі. Сьогодні дедалі частіше можна зустріти регіони в Європі, де частка аграрного бізнесу незначна або й зовсім відсутня, сільське населення, у свою чергу, має доходи з інших джерел, що не мають жодного стосунку до сільського господарства [1, 357].

Слід зазначити, що зараз навіть у звичайних умовах у розвинених країнах інші сектори докладання праці стають досить важливими у сільській місцевості, серед них сільський сервіс та сільська індустрія. В останні роки спостерігається також економічний розвиток сільських територій, що визначається терміном «нова економіка», яка включає послуги ІТ промисловості та біотехнологічні фірми. Так звана «нова економіка» може поєднувати традиційне виробництво і туризм, маркетингові проекти через мережу Інтернет для специфічної сільськогосподарської продукції з доданою вартістю (наприклад, органічна сільськогосподарська продукція, яка є дуже актуальною)[1, 357-361].

В ЄС основні напрями для розвитку сільських територій зосереджені в рамках САП (Спільна аграрна політика) і полягають у такому:

- формування справедливого суспільства;
- демократизація управління;
- розвиток сільських громад;
- науково-технологічний розвиток;
- екологічна безпека;
- забезпечення здоров'я нації;
- інше.

У США основні заходи та напрями підтримки не виділені в окремі програми, а є частиною політики в цілому.

У Німеччині ці положення реалізуються через федеральне міністерство сільського господарства, продовольства і захисту прав споживачів. Державною стратегією передбачено, що федеральні землі на місцях визначають заходи та інструменти щодо сприяння розвитку сільських територій [7, с.151-152].

У Фінляндії рішення, що стосуються соціально-економічного розвитку регіону, приймаються централізовано, а регіони мають повноваження приймати рішення в рамках окремих проектів.

Досвід проведення регіональної політики на основі централізованого підходу притаманний для країн Північної Європи, а саме Бельгії, Австрії, Франції та Нідерландів. Промислові підприємства переміщувались зі столиць до провінцій, а сама політика здійснювалась за допомогою різноманітних податкових пільг та субсидій. Уряд встановлював величезні податки для підприємств у паризькому регіоні. Також тут діє Спеціальний фонд планування регіонального розвитку (FIAT)[2, с.54].

У Польщі ключовими ідеями концепції регіонального розвитку були децентралізація влади та надання ширших повноважень регіональним органам влади згідно з принципом субсидіарності, на якому саме і базується регіональна політика США.

Головним завданням регіональної політики Естонії є створення сприятливих умов для життя в усіх регіонах і стимулювання оптимального економічного розвитку. Цими питаннями займається міністерство внутрішніх справ Естонії з поглибленою увагою до збереження національної територіальної цілісності. Румунія досить відстає в показниках економічного розвитку, але проводить інституалізацію державної регіональної політики [3, с.368].

Інновації відіграють значну роль у розвитку сільських територій. У Чилі стратегія розвитку базується на аналізі досвіду зарубіжних країн і застосуванні вже зарекомендованих інструментів. Керівництво країни орієнтовано на розвиток науки, зміцненню якої сприяє стажування чилійців за кордоном, залучення міжнародних співробітників. Чилійська модель інноваційного розвитку приваблива для сільськогосподарських областей України, де «ланцюжки приросту вартості» за М. Портером (вхідна, вихідна логістика, маркетинг, сервісні послуги, тестування, обробка тощо) створюються з ініціативи самих агропромислових підприємств, які лише об'єднавшись зможуть залучати сучасні інноваційні агротехнології, що забезпечать конкурентоспроможність кінцевої продукції [5, с. 48-49].

Одними з основних напрямів, які потрібно розвивати в Україні, є [5, с.49]:

- формування механізму взаємодії науки, бізнесу та органів управління в аграрній сфері;
- використання економічних механізмів для стимулювання інноваційної діяльності в аграрній сфері;
- поглиблення міжнародного науково-технічного співробітництва та інші.

Значну увагу зарубіжні країни приділяють розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Адже кооперативи, що діють у різних секторах економіки, розвиваються в понад 100 країнах світу, об'єднали близько 1 млрд осіб і надали понад 100 млн робочих місць.

У країнах ЄС найбільш поширеними є дві групи кооперативів, перші з яких займаються заготівлею, переробкою сільськогосподарської продукції та її збутом, а другі, в свою чергу, здійснюють оптову закупівлю засобів виробництва у господарств.

Існують кооперативи, які базуються на безвідходних технологіях з переробки сільськогосподарської сировини. Наприклад, у Данії кооперати-

вам належать не тільки великі м'ясокомбінати, а й малі підприємства, що займаються переробкою відходів тваринництва. Ці кооперативи є досить ефективними та рентабельними, адже вартість виробленої ними продукції становить 20% сумарної вартості продукції всіх м'ясокомбінатів.

У Франції забезпечується близько 45% загального обсягу харчової промисловості переробними кооперативами. Навіть майже 60% збуту сільськогосподарської продукції припадає на кооперативи. Кооперативи у Франції мають значну частку у виробництві продуктів харчування, покращують економічні взаємовідносини між фермерами та підприємствами з переробки, забезпечують розвиток конкурентного середовища [4].

У Канаді через кооперативи здійснюється переробка та реалізація 42 % усього виробленого молока. Характерним для сільськогосподарської обслуговуючої кооперації тут є постійний прогресуючий розвиток. Так, останнім часом у Канаді з'явилися кооперативи нового покоління, основою яких є те, що члени кооперативу повинні укласти обов'язкові угоди про постачання, відповідно до яких вони мають право й зобов'язані поставити для кооперативу чітко визначену кількість сільськогосподарської продукції. Також від них вимагається інвестування в кооператив пропорційно до кількості продукції, яку вони постачатимуть кооперативу. Цікавим фактом є те, що крім членів, у кооператив можуть входити й інші інвестори [8, с.56-57].

У Європі кооперативи забезпечують основні канали збуту продукції, а саме: у Скандинавії – 70 %, у Нідерландах – 65 %, у Німеччині, Франції – 55 %. Держави-члени ЄС, США, Канада та деякі інші країни розв'язали, насамперед, проблему збуту продукції, яка вирощена фермерами, шляхом підтримки створеної ними прозорої постачальницької, заготівельно-збутової інфраструктури на засадах кооперації та її інтеграції з торгівлею, підприємствами харчової та переробної промисловості [9].

У розвитку сільських територій обслуговуючі кооперативи відіграють важливу роль, адже забезпечують зростання продуктивності праці, сприяють розвитку сфери послуг у сільській місцевості, забезпечують оптимальне використання виробничих потужностей, поліпшують процес реструктуризації сільськогосподарського сектору, забезпечують зайнятість населення, сприяють поліпшенню екології.

Висновки. Розвиток українського села неможливий без чітко сформованої стратегії. Для країни є вкрай необхідними: належне фінансове забезпечення, людський інтелектуальний капітал та ресурсне забезпечення. Зовнішньополітичному курсу мають бути притаманні прогнозованість та стабільність. Потрібно також чітко вибудувати пріоритети, вести активну зовнішню політику (спираючись на національні інтереси в першу чергу), удосконалити та зміцнити систему управління кадрами, впроваджувати інновації та застосовувати комплексний підхід до ефективного використання технологій, долучати фахівців з інших країн. Одним із стратегічних напрямів розвитку українських сільських територій повинна бути обслуговуюча кооперація, державна підтримка якої має включати: диференці-

ацію податків, оптимізацію ціноутворення, забезпечення правового захисту майна кооперативів, реструктуризацію заборгованості, правове забезпечення розвитку кооперативного сектору та інше.

Концепція розвитку сільських територій повинна гармонійно поєднувати вітчизняні наукові праці з тими напрацюваннями зарубіжних науковців, які придатні до функціонування в сучасних умовах на українських територіях. Державна політика має спрямовуватись на підтримку експортного виробництва, ліквідацію ресурсомістких виробництв з їх подальшим закриттям чи перепрофілюванням, на реалізацію цільових програм для розвитку експорту країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії : монографія. Київ, 2007. 576 с.
2. Грищенко І. М. Зарубіжний досвід регулювання соціально-економічного розвитку регіонів // Актуальні питання публічного управління та адміністрування в контексті реалізації адміністративної реформи : матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Умань, черв. 2018 р.). Умань, Уманський національний університет садівництва, 2018. С. 54.
3. Дегтярьова І. О. Конкурентоспроможність регіону: стратегічні пріоритети та механізми державного управління : монографія. К. : НАДУ, 2012. 368 с.
4. Досвід Канади та країн ЄС у сфері політики підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації [Електронний ресурс]. URL: <http://www.zerno.org.ua/download/file/53> (дата звернення: 11.10.21).
5. Зарубіжний досвід активізації інноваційної діяльності агропромислового виробництва/М. Ігнатко, В. Готра, Л. Ганушак-Єфіменко//Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та управління персоналом.збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (17-18 квітня 2019 р.).Ужгород: Вид-во УЖНУ «Говерла», 2019. С. 47-50.
6. Куліш І.М. Державна політика розвитку сільських територій: світовий досвід для України // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 3 (107). С. 395-407.
7. Попова О.Л. Розвиток багатофункціонального сільського господарства: досвід Німеччини // Економіка і прогнозування. 2015. № 2. С. 148-158.
8. Торосян Г. А. Досвід зарубіжних країн у питанні розвитку та державної підтримки сільськогосподарської обслуговуючої кооперації у контексті розвитку сільських територій // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 14. Ч. 4. С. 55 -58.
9. Торосян Г.А. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація як стратегічний напрям у контексті соціально економічного розвитку сільських територій // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 19.С. 45— 48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Nvmgu_eim_2016_19_11 (дата звернення: 23.09.21).

REFERENCES

1. Bordeniuk, V.I.(2007). Mistseve samovriaduvannia ta derzhavne upravlinnia: konstytutsiino-pravovi osnovy spivvidnoshennia ta vzaiemodii: [Local self-government and public administration: constitutional and legal bases of correlation and interaction]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Hryshchenko, I. M. (2018). Zarubizhnyi dosvid rehuliuвання sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv [Foreign experience in regulating the socio-economic development of regions]. *Aktualni pytannia publichnoho upravlinnia ta administruvannia v konteksti realizatsii administratyvnoi reform - Current issues of public administration and administration in the context of administrative reform*. (p.54). Uman: Umanskyi natsionalnyi universytet sadivnytstva [in Ukrainian].
3. Dehtiarova, I. O. (2012). *Konkurentospromozhnist rehionu: stratehichni priorityety ta mekhanizmy derzhavnogo upravlinnia* [Competitiveness of the region: strategic priorities and mechanisms of public administration]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
4. Dosvid Kanady ta krain YeS u sferi polityky pidtrymky rozvytku silskohospodarskoi obsluhovuiuchoi kooperatsii: analitychne doslidzhennia [Experience of Canadian and EU policies to support the development of agricultural service cooperatives: analytical study]. *www.zerno.org.ua*. Retrieved from <http://www.zerno.org.ua/download/file/53> [in Ukrainian].
5. Ihnatko, M., Hotra, V., & Hanushchak-Yefimenko, L. (2019). Zarubizhnyi dosvid aktyvizatsii innovatsiinoi diialnosti ahropromysloвого vyrobnytstva [Foreign advice to the activism of the innovative activity of the agro-industrial production]. *Aktual'ni pytannia ekonomiky, obliku, finansiv ta upravlinnia personalom- Current issues of economics, accounting, finance and personnel management*. (pp.47-50). Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla» [in Ukrainian].
6. Kulish, I. M. (2014). Polityka rozvytku sil's'kykh terytorii: svitovyy dosvid dlya Ukrayiny [State policy of rural development: world experience for Ukraine]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny - Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 3(107), 395-407 [in Ukrainian].
7. Popova, O. L. (2015). Rozvytok bahatofunktsional'noho sil's'koho hospodarstva: dosvid Nimechchyny [The development of multifunctional agriculture: the German experience]. *Ekonomika i prohnozuvannia - Economics and Forecasting* 2, 148-158 [in Ukrainian].
8. Torosian, H. A. (2015). Dosvid zarubizhnykh krain u pytanni rozvytku ta derzhavnoi pidtrymky silskohospodarskoi obsluhovuiuchoi kooperatsii u konteksti rozvytku sil's'kykh terytorii [Experience of foreign countries in the development and state support of agricultural service cooperatives in the context of rural development]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*, 14(4), 55–58 [in Ukrainian].
9. Torosian, H. A. Silskohospodarska obsluhovuiucha kooperatsiia yak stratehichniy napriam u konteksti sotsialno-ekonomichnoho rozvytku sil's'kykh terytorii [Agricultural service cooperatives as a strategic direction in the context of socio-economic development of rural areas]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of International Humanitarian University*, 19, 45-48. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_19_ [in Ukrainian].